

KURZEMES UN ZEMGALES PILSĒTU DZĪVOJAMO ĒKU ĀRDURVJU VĒRTŅU DEKORATĪVĀS FORMAS KLASICISMA LAIKMETĀ

Exterior Door Design of Residential Buildings in Kurzeme and Zemagale in Classicism Era

Silvija Ozola

Rīgas Tehniskās universitātes Liepājas filiāle, Vānes iela 4, Liepāja, Latvija,
e-pasts: ozola.silvija@inbox.lv

Abstract. Residential buildings from different eras constitute a large part of the urban architectural heritage in Kurzeme and Zemgale. The architecture of residential buildings at the end of 18th century and the beginning of 19th century was influenced by the classicism style. Buildings with a relatively simple structural design had a clear spatial structure. Special attention was paid to the overall image and the design of the central part of the facade and the main entrance. Entrance doors made by local craftsmen were a special accent of the facade of residential buildings. They characterized its residents and indicated that the house belongs to a particular era. The goal of this work is to collect and systematize materials related to exterior doors of residential buildings, analyze the structure and proportions of door hinges and, as well as determine regional differences in their decorations. The basic methods to reach the goals are: inspection of exterior doors of residential buildings and their comparative analysis.

Keywords: architectural heritage, decor, entrance door, facade, residential building.

Ievads

Tirgus ekonomikas apstākļos pilsētu vēsturiskās apbūves teritorijas tiek pakļautas attīstības priekšlikumu ietekmei un jaunbūves ne vienmēr veiksmīgi iekļaujas vēsturiskajā vidē. Kultūrvēsturisko kritēriju zudums ietekmē kvalitātes prasības, tādēļ aktuāla ir kļuvusi pagātnes mantojuma izzināšana un saglabāšana. Kurzemes un Zemgales pilsētu – Kuldīgas, Ventspils, Liepājas, Jelgavas, Saldus, Talsu, Tukuma, Aizputes, Durbes, Grobiņas, Piltenes, Dobeles, Bauskas, Kandavas un Sabiles kultūrvēsturiskā mantojuma lielu daļu veido dažādu laikmetu dzīvojamā apbūve, kas apliecina ļoti garu būvniecības attīstības ceļu un ļauj izsekot izmaiņām dzīvojamo ēku arhitektūrā. Kopš baroka laikmeta par dzīvojamo ēku greznumu kļuva durvis, kurās atspoguļojās plastiskā un ornamentālā rotājuma evolūcija, kā arī amatniecības un galdniecības augstākie sasniegumi līdz laika periodam, kad mājoklim sāka izmantot industriāli ražotas durvis.

Dzīvojamai ēkai funkcionāli aktīva ir ieejas zona un 18. gadsimtā vietējo meistaruru darinātās masīva koka, pildīņu un kombinētas konstruktīvās uzbūves ārdurvis kļuva par ēkas fasādes kompozīcijas akcentu un dekora sistēmas sastāvdaļu, kas atspoguļoja laikmeta funkcionālās un estētiskās prasības. Dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta ārdurvju vērtnes ir izdevies konstatēt Aizputē, Kuldīgā, Ventpilī, Liepājā, Jelgavā un Bauskā. Tās salīdzināmas ar vēsturisku dokumentu, jo konstruktīvā risinājuma un dekora attīstības likumsakarību analīze precīzāk nekā citi arhitektoniskie elementi sniedz ieskatu kultūras vēsturē. Klasicisma laikmeta ārdurvju vērtņu dekoratīvās formas Latvijā ir pētījis Imants Lancmanis (Lancmanis, 1983), Jānis Zilgalvis (Zilgalvis, 1987) un Gunārs Jansons (Jansons, 1982), bet durvju dizaina attīstības vēsturi – Andra Ulme un Vilnis Dreimanis (Ulme, Dreimanis, 2008: 20 - 28).

Darba mērķis ir apkopot un sistematizēt materiālus par Kurzemes un Zemgales pilsētu – Aizputes, Kuldīgas, Ventspils, Liepājas, Jelgavas un Bauskas – dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta durvīm, analizēt ārdurvju vērtņu konstruktīvo uzbūvi un proporcionālo dalījumu, noteikt reģionālās atšķirības ārdurvju vērtņu dekora kompozīcijā un rotājuma elementu izvēlē.

Darbā izmantotās metodes: dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta ārdurvju vērtņu apsekošana dabā, foto fiksācija un salīdzinošā analīze.

Darba praktiskā nozīme: klasicisma laikmeta ārdurvju vērtņu reģionālo iezīmju – dekora elementu izvēles, konstruktīvā risinājuma un apdares tehnisko paņēmieni – izzināšana palīdzēs sekmīgāk veikt seno Kurzemes un Zemgales pilsētu dzīvojamo ēku atjaunošanu un rosinās veikt plašāku klasicisma laikmeta ārdurvju vērtņu izpēti Latvijā.

Dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta ārdurvju konstruktīvais risinājums

Antīkās mākslas paraugi, renesanses sasniegumi un apgaismības laikmeta racionālās idejas rosināja arhitektus 18. gadsimta beigās un 19. gadsimta sākumā īpašu uzmanību pievērst celtņu proporcijām un centrālās daļas attīstībai. Kurzemes un Zemgales pilsētu koka dzīvojamo ēku arhitektūrā parādījās klasicisma stila formālās iezīmes, kuru raksturīgākie elementi bija pilastri un pilnāpjoņa kolonnas.

Dzīvojamo ēku arhitektoniski mākslinieciskajā veidolā liela nozīme bija durvju un logu ailām un to aizpildījumam. Ēkas funkcija ietekmēja ārdurvju konstruktīvo uzbūvi un izskatu. Durvju ailes bija 175 - 220 centimetru augstas. Dzīvojamās ēkas priekšnama izgaismošanai virs ieejas durvīm veidoja virslogu ar sarežģītu ornamentu vai šauru četrstūra rūšu rindu. Priekšnamā pie virsloga novietoja laternu ar sveci kāpņu telpas un ielas apgaismošanai. Vēlāk ārdurvju virsloga centrālo rūti izveidoja kā stiklotas laternas pusi vējluktura novietošanai, uzsverot ieejas nozīmi fasādes kompozīcijā un palīdzot tumsā ar laternas uguniņņu atrast ārdurvis. Dzīvojamai ēkai ārdurvis vērās uz iekšu, lai atvērtā stāvoklī tās lietū nesamirktu (Jansons, 1982: 78 - 79). Amatnieku darināto ārdurvju vērtņu tehniskajos paņēmienos, materiāla izmantošanā un apdares veidojumā, kokā grieztā ornamentālā un plastiskā dekora izveidē, durvju vērtņu dalījuma skaitā un proporcijās, kā arī aplikatīvā dekora elementu izvēlē un izpildījumā saskatāmas lokālas iezīmes.

Dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta ārdurvju vērtņu uzbūve un dekors

Ārdurvju vērtnes raksturo konstrukcija un dekors. Kopš 17. gadsimta otrās puses līdz 19. gadsimta sākumam pilsētu koka un mūra dzīvojamo ēku ārdurvju izveidē un vērtņu dekoratīvajās formās bija vairāk kopīgu nekā atšķirīgu iezīmju. Dekora izmantošanā atšķirību nebija (Jansons, 1982: 80 - 81). Straujais kultūras uzplaukums un Rīgas ēku arhitektūra veicināja jaunu rotājumu elementu parādīšanos mazpilsētu dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnēs. 1787. gadā Šķūņu ielā 17 uzceltās dzīvojamās ēkas ārdurvju vērtnēm līdzīgs risinājums ar vēlāku darināšanas laiku bija sastopams Kuldīgā (Zilgalvis, 1987: 145).

Klasicisma laikmeta ārdurvju vērtnēm nozīmīgs bija proporcionālais dalījums, apdares un rotājuma dažādība. Nesošo un balstošo elementu kārtojums ietekmēja vērtņu konstruktīvo risinājumu, dekoratīvo elementu izvēli un izkārtojumu. 18. gadsimta beigās un 19. gadsimta sākumā izgatavotajās dzīvojamo ēku viengabala vai rāmja konstrukciju divdalījuma un trīsdalījuma ārdurvju vērtnēs kokā griezto vai aplikatīvo dekoru pakārtoja konstruktīvajai uzbūvei. Abus konstruktīvos risinājumus apvienojot, radīja vērtnes ar profilētu ierāmējumu augšdaļā un gropētu plāksni – lejasdaļā. Ap 1800. Gadu mazpilsētu koka dzīvojamo ēku ārdurvju vērtņu mākslinieciskajā noformējumā sāka izmantot klasicisma kokgriezuma dekoratīvo formu kompozīcijas (Zilgalvis, 1987: 146). Vērtnē bija sastopami pat līdz desmit dažādu elementu – profilējumi, arku motīvi, maskas (45. att.), akanti, festoni (24., 28., 33., 36. un 39. att.), rozetes (4., 5., 7. - 11., 13., 24., 25., 28., 29., 44. - 46. un 48. att.), „saules” (1., 30., 31. un 32. att.), vāzes (40., 41. un 42. att.), pinumi (8., 9., 10., un 11. att.), meandras un ieapaļas izceltās vai iedziļinātās kanelūras jeb gropes (Jansons, 1982: 90 - 92). Ārdurvju vērtņu noformējums liecināja par īpašnieka rocību, būvgaldnieka talantu un pieejamiem paraugiem. Vērtņu konstruktīvo risinājumu un mākslinieciskā noformējuma kompozīciju

pilnveidoja un tā ieguva klasicisma arhitektūrai raksturīgu skaidru un proporcijās izkoptu dalījumu ar līdzsvarotu formu un ordera elementu kārtojumu. Pārspilējot dekora un konstruktīvās uzbūves nozīmi, dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnes kļuva arhaiskas.

Dzīvojamo ēku klasicisma laikmeta ārdurvju vērtnes iedalāmas trīs tipos.

Pirmajam tipam atbilst viengabala, rāmju un kombinētas konstruktīvās uzbūves ārdurvju vērtnes ar dalījumu divās un trīs daļās. Rotājumam izmantoja kokā grieztu un aplikatīvu dekoru.

Liepājas un Kuldīgas dzīvojamās ēkās viengabala ārdurvju vērtņēm ar dalījumu divās daļās zem vainagojošā dzegas elementa izvietoja plāksni ar kokā grieztu rotājumu, ornamentāli dekoratīvu joslu (1. un 2. att.) un cokola plāksni. Liepājā, Peldu ielā 42 vienas vērtnes ārdurvju augšējo plāksni ar akcentētiem stūrīšiem rotā kokā griezta saulīte, bet apakšējo plāksni – rombs ar ieliektām malām (1. att.). Kuldīgā, Jelgavas ielā 32 ārdurvju vērtnes augšdaļā izveidots statenisks un līmenisks, bet cokola plāksni – diagonāli krustisks gropējums (2. att.). Joslā starp plāksnēm ievietots izstieptas formas romba dekors (1. un 2. att.).

Kuldīgā dzīvojamās ēkas viengabala ārdurvju vērtnei ar dalījumu trīs daļās vidējā plāksnē iegriezts rombs (3. att.) vai lapu rozete ar izstieptu krustveida dalījumu (4. att.), kuras attīstības starpposmi rāda sākotnējās formas pāreju „saulītes” motīva (1., 29., 31. un 32. att.) rotājumā (Zilgalvis, 1987: 141). Ēkai Kuldīgā, Baznīcas ielā 7 lapu rozete novietota uz rombveida plaknes (5. att.). Joslu starp augšējām plāksnēm aizpilda izstieptas formas rombs (3., 4. un 5. att.).

1. un 2. attēls. Viengabala ārdurvju vērtne ar dalījumu divās daļās Liepājā, Peldu ielā 42 (SO) un vērtņu pāris Kuldīgā, Jelgavas ielā 32 (SO)

3., 4. un 5. attēls. Viengabala ārdurvju vērtņu pāris ar dalījumu trīs daļās Kuldīgā, Upes ielā 5 (SO), Jelgavas ielā 27 (SO) un Baznīcas ielā 7 (SO)

Dzīvojamai ēkai Bauskā rāmju konstrukcijas klasicisma laikmeta divdalījuma ārdurvju vērtnespildīņu rotā ģeometrisks dekors – romba cilnis (6. att.). Liepājā pildīņa plaknes stūrīšus akcentēja nelieli kokgriezumi (8. un 10. att.) vai paplašinājumi (7. att.). Rotājumam izmantoja aplikatīvu aplim tuvas ziedu formas rozeti, bet joslā starp pildīņiem ievietoja pinuma ornamentu (7., 8., 9. un 10. att.).

6., 7., 8., 9. un 10. attēls. Rāmja konstrukcijas divdalījuma ārdurvju vērtņu pāris Bauskā, Rīgas ielā 22 (SO), Liepājā, Johana Mittelmaņa ēkai Dīķa ielā 7 (SO), ēkai Skolas ielā 16 (SO), E. Veidenbauma ielā 8 (SO), A. Pumpura ielā 5 (SO)

Ventspilī rāmju konstrukcijas trīsdalījuma ārdurvju vērtnes vidējo pildiņu akcentēja zieda rozete (11. att.). Ārdurvju vērtņu pildiņu rotājumam iegrieza ģeometrisko dekoru – rombu (12., 13., 14., 15. un 17. att.) un dekoratīvus stūrīšus (11., 14. un 15. att.), bet profilētu ierāmējumu neveidoja. Ar rombu rotātā vidējā pildiņa stūrīšus akcentēja ar kokgriezumu (14. att.) vai arī pildiņa stūra laukumu līdz romba malai pārveidoja par dekoratīvu stūrīti (15. att.). Arī tad, ja vidējo pildiņu atstāja bez rotājuma, dekoratīvus stūrīšus tomēr veidoja (16. un 17. att.). Dzīvojamo ēku ārdurvīm bez virsloga vērtnes augšējā pildiņa vietu aizpildīja stiklojums (15. un 16. att.). Cokola daļā ievietoja gropētu pildiņu (11., 14., 16. un 17. att.).

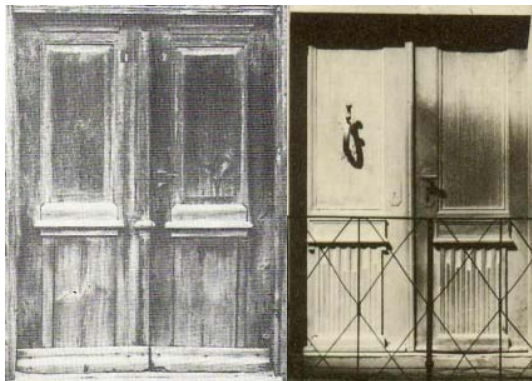

11., 12. un 13. attēls. Rāmja konstrukcijas trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pārisdzīvojamai ēkai Kuldīgā, Skrundas ielā 14 (SO), Ventspilī, Lielajā ielā 16 (SO), Akmeņu ielā 5 (SO) un Audēju ielā 15 (SO)

14., 15., 16. un 17. attēls. Rāmja konstrukcijas trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pārisdzīvojamai ēkai Ventspilī, Rožu ielā 2 (SO), Ģertrūdes ielā 5 (VM), Pils ielā 4 (VM) un Ūdens ielā 7 (VM)

Aizputē un Kuldīgā kombinētas konstruktīvās uzbūves divdalījuma ārdurvju vērtnei zem dzegas elementa profilētā ierāmējumā veidoja pildiņa spoguļi, bet lejasdaļā ievietoja gropētu plāksni (18. un 19. att.). Aizputē durvju vērtnes pildiņu rotāja ģeometrisks elements – rombs (20. un 21. att.). Cokola daļā plāksni gropēja vai ar reljefa kokgriezuma stūrīšiem radīja ovālu pamatni, iespējams, ovālas formas dekora novietošanai (20. att.). Līdzīga konstruktīvā risinājuma durvju vērtnes 19. gadsimta pirmajā pusē izgatavotas ēkai Limbažos, Burtnieku ielā 3. Pildiņu rotāja uz paaugstinātas rombveida plaknes novietota „saulīte”, bet joslā starp pildiņu un cokola plāksni ar diagonāli krustisku gropējumu ievietoja plastisku ornamentu – festonu (22. att.). Klasicisma stilā celtās Ventspils Sv. Nikolaja luterāņu baznīcas ārdurvju vērtnes raksturo pārdomāts un izsvērts proporcionālais dalījums (23. att.).

18. un 19. attēls. Kombinētas konstruktīvās uzbūves divdalījuma ārdurvju vērtņu pāris Aizputē, Kalvenes ielā 11 (nav saglabātas) (Jansons, 1982: 87) un Kuldīgā, Kalna ielā 14 (BCB)

20., 21., 22. un 23. attēls. Kombinētas konstruktīvās uzbūves divdalījuma ārdurvju vērtnes divām neidentificētām ēkām Aizputē (nav saglabātas) (BCB, VKPAI), Limbažos, Burtnieku ielā 3 (Zilgalvis, 1987: 140), Ventspils Sv. Nikolaja luterāņu baznīcai (1834 - 1840), arhitekts E. J. de Vite (SO)

Atbilstoši pildiņu izvietojumam, kombinētas konstruktīvās uzbūves trīsdalījuma ārdurvju vērtņēm sastopami vairāki varianti. Ēkai Kuldīgā augšējā pildiņa plakni izcēla ar romba reljefu. Vidējā plāksnē – rombu, bet cokola plāksnē – diagonāli krustiskās gropes – iegriezta kokā (24. att.). Trīsdalījuma ārdurvju vērtņēm ar augšējā un vidusdaļā izvietotiem pildiņiem vizuālu stabilitāti piešķīra cokola plāksne ar gludu (26. att.), daļēji (29. att.) vai pilnībā gropētu virsmu (25. un 28. att.), vai divslāņu gropējums. Dzīvojamai ēkai Liepājā, Kungu ielā 24 pildiņus profilētā ierāmējumā rotāja iegriezti rombi (25. att.), ēkai Jelgavā, Jura Mātera ielā – festons un rozete (26. att.), bet Pasta ielā 35 – ģeometrisks motīvs. Ēkai Liepājā, Bāriņu ielā 1a vērtņu augšējo un vidējo pildiņu rotāja kokā griezts „saulītes” motīvs un rozete (27. att.).

24., 25. un 26. attēls. Kombinētas konstrukcijas trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pāris Kuldīgā (BCB) (nav saglabāts), dzīvojamai ēkai Liepājā, Kungu ielā 24 (SO) un Jelgavā, Jura Mātera ielā (Siliņš, 1979: 105)

Aizputē ārdurvju vērtņēm ēkai Jāņa ielā 7 augšējo pildiņu atstāja bez dekora, bet cokola daļas plāksni gropēja. Vidusdaļā ar kokgriezuma stūrīšiem radīja ovālu pamatni atbilstošas formas „saulītei” (28.att.). Ēkai Kuldīgas ielā 5a vērtnes augšdaļu uzsvēra izteiksmīgs „saulītes” motīva rotājums (29.att.), bet vidusdaļu – ovālas formas „saulīte” (28. un 29.att.) un cokola plāksni veidoja daļēji gropētu. Aizputē trīsdalījuma ārdurvju vērtņēm vidusdaļā veidoja profilētu ierāmējumu, kurā ievietoja ar romba reljefu rotātu pildiņu (31., 32., 33. un 34.att.). Ja ārdurvju vērtnes kompozīcijas akcentējošo dekora elementu izvietoja centrālajā daļā, tad vērtnes augšējo un apakšējo plāksni veidoja salīdzinoši neitrālu, virsmas apdarei izmantojot smalku gropējumu. Vērtņu augšējai plāksnei akcentēja stūrīšus (32., 33. un 34.att.) un veidoja piekariņus (31.att.). Rotājumam izmantoja festonu (31. un 34.att.). Aizputē sētas mājai Jāņa ielā 10 vidējam pildiņam nav rotājuma, taču augšējo un apakšējo plāksni rotā skaisti kokā griezti dekori (30. att.). Grota nama ārdurvju vērtņēs pildiņi izvietoti vidus un lejasdaļā (34. att.).

27., 28. un 29. attēls. Kombinētas konstrukcijas trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pāris ēkai Bāriņu ielā 1a (LB) (nav saglabāts), Aizputē, Jāņa ielā 7 (VKPAI) (nav saglabāts), un Kuldīgas ielā 5a (SO)

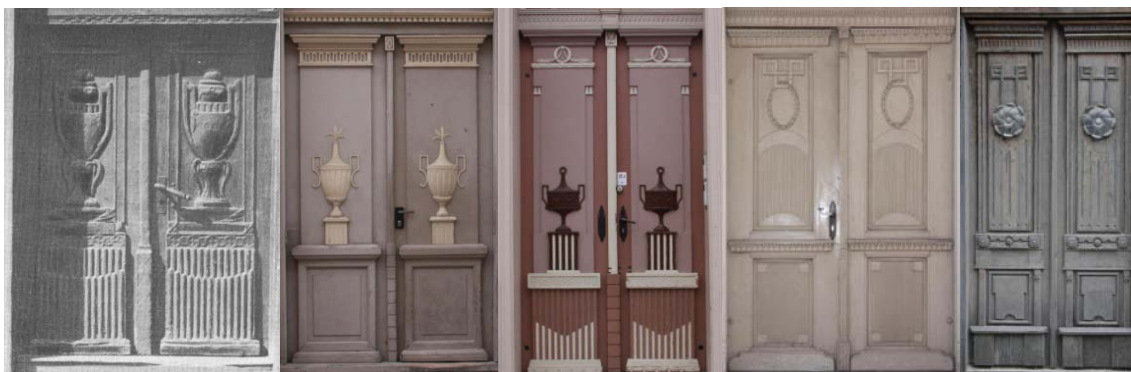

30., 31., 32., 33. un 34. attēls. Trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pāris Aizputē, sētas mājai Jāņa ielā 10 (SO), trīs neidentificētām ēkām (VKPAI) (nav saglabāts) un Grota namam Atmosdas ielā 31 (SO)

Otrā tipa dzīvojamo ēku ārdurvju vērtņu mākslinieciskā noformējuma kompozīciju raksturo klasicisma arhitektūrai raksturīgs skaidrs un proporcijās izkopts dalījums un dekora elementu kārtojums. Kuldīgā durvju vērtņi vainagoja dzegas elements ar frīzes joslu. Jelgavā un Kuldīgā vainagojošā elementa šķietamā smaguma balstīšanai izmantoja divas vertikālas līstes, kuras veidoja kā pilastrus (35. att.). Joslā starp vertikālajām līstēm nebija ornamentālu formu, tādēļ gropētās plaknes virsmai bija dekoratīva nozīme. Līdzīgas konstrukcijas ārdurvju vērtnes bija izveidotas Tartu Rotaļlietu muzeja ēkai (36. att.) un namam Kuutri ielā 2 (37. att.). Durvju konstrukciju pakārtoja vērtnes plaknes dekoram – rozetēm, festoniem un vāzēm. 19. gadsimta pirmajā pusē izgatavotās ārdurvju vērtnes ar vāzēm greznoja dzīvojamo ēku Jelgavā, Lielajā ielā 76 (38. att.). Līdzīgs ārdurvju vērtņu noformējums ar divslāņu gropējumu, bet bez vāzēm, bija namam Krišjāņa Barona ielā 27, Lielajā ielā 66 un 70, kā arī citām šīs ielas ēkām (Grosmane, 2008). Mūsdienās līdzīgi paraugi skatāmi Igaunijas pilsētā Tartu (39. un 40. att.). Ventpilī grezno ārdurvju vērtņu pildīņu profilētā ierāmējumā zem dzegas elementa un frīžu joslas rotāja vainags (41. att.), bet Kuldīgā – aplim tuvas ziedu formas rozete (42. att.). Jelgavā, Pasta ielā 15 pildīņu atstāja bez rotājuma, bet ēkai Pasta ielā 39 joslā starp pildīņu un cokola plāksni ievietoja meandru (Grosmane, 2008).

35., 36. un 37. attēls. Viengabala ārdurvju vērtnes ar dalījumu divās daļās Kuldīgā, Kalna ielā 15 (SO), Tartu Rotaļlietu muzeja ēkai (SO) un Tartu, Kuutri ielā 2 (SO)

38., 39. un 40. attēls. Viengabala ārdurvju vērtnes ēkai Jelgavā, Lielajā ielā 76 (gājušas bojā) (Jansons, 1982: 89) un Tartu, Ūlikooli ielā 21 (SO) un Tampere mājai Jaani ielā 4 (SO)
41. un 42. attēls. Rāmja konstrukcijas ārdurvju vērtņu pāris Ventspilī, Kārļa ielā 5 (SO) un kombinētas konstrukcijas ārdurvju vērtņu pāris Kuldīgā, Jelgavas ielā 17 (SO)

Trešā tipa dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnes raksturo dalījums trīs (43., 44. un 45. att.), četrās (46. att.) un vairākās daļās (47. att.). Klasicisma periodā celtniecības un amatniecības tradīciju ietekmē durvju dekoratīvo formu kompozīcija mainījās un zaudēja arhitektonisko formu skaidrību (Zilgalvis, 1987: 142). Uz izvirzītajām plaknēm uztagoja ģeometrisku ornamentu, rombveida vai ovālu rozeti (43., 44. un 46. att.), vai aplim tuvu zieda formu (43. att.). Dekoram izvēlējās arī maskas (43. att.). Konstruktīvās detaļas un dekora elementi noslogoja ārdurvju vērtnes virsmu. Palielinājās dekoratīvā risinājuma neatbilstība ārdurvju vērtņu konstrukcijai. Proporcionālais dalījums ar plastiska un ģeometriskā ornamenta joslām (43., 44., 45. un 46. att.) zaudēja līdzsvarotību. Veidojās jauni ārdurvju vērtņu risinājumi.

43., 44. un 45. attēls. Dzīvojamās ēkas arhaiskas trīsdalījuma ārdurvju vērtņu pāris Kuldīgā, Liepājas ielā 17 (dekors pēc durvju atjaunošanas saglabāts daļēji) (BCB), Kalna ielā 23 (BCB) un Ventspils ielā 23 (SO)
46. un 47. attēls. Dzīvojamās ēkas arhaiskas ārdurvju vērtnes ar dalījumu četrās daļās Kuldīgā, Kalna ielā 13 (BCB) un Ventspilī, Tīrgus ielā 7 (SO)

Secinājumi

Klasicisma laikmeta dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnes ir galdniecības izstrādājumi. Pirmā tipa vērtņiem nav konstatētas ievērojamas reģionālas atšķirības konstruktīvajā uzbūvē, bet izmaiņas vērojamas vērtņu izpildījumā, dekora elementu izvēlē un noformējuma mākslinieciskās kompozīcijas izveidē. Viengabala vērtnes galvenokārt raksturo kokā griezts dekors un pārdomāts proporcionālais dalījums, bet greznākās vērtnes rotā aplikatīvs dekors. Rāmja konstrukcijas vērtņiem ar dalījumu divās daļās un pārdomātu proporcionālo dalījumu izmantoti pildīņi ar reljefu rotājumu vai aplikatīvu dekору, bet trīsdalījuma vērtņiem vērojamas

lokālas atšķirības. Ja Kuldīgā vērtņu noformējumam izmantoja aplikatīvu dekoru, tad Ventspilī ārdurvju vērtnes galvenokārt rotāja kokā griezts dekors. Salīdzinājumā ar vērtņēm Limbažos, kombinētas konstruktīvās uzbūves divdalījuma ārdurvju vērtnes rotātas atturīgi, taču trīsdalījuma ārdurvju vērtņēm izmantoti daudzveidīgi dekora elementi. Otrā tipa dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnes plastiski skulpturālā dekora fonam izmantotā gropētā plāksne atgādina klasicisma arhitektūrai raksturīgu elementu – pilastru. Dzīvojamo ēku arhaisko ārdurvju vērtņu dekora un konstruktīvie elementi rada atraktīvu noformējumu.

Klasicisma laikmeta dzīvojamo ēku ārdurvju vērtnes Liepājā un Aizputē rotāja vietējo meistarū darināti kokā griezti plastiski dekori – ziedu un lapu rozetes un „saulītes” motīvi, bet Ventspilī un Bauskā – ģeometriskas formas dekori – rombi. Kuldīgā rotājumam izmantoja aplikatīvas rozetes, bet Jelgavā – izsmalcinātu skulpturāli plastisku rotājumu. Aizputē ārdurvju vērtņu noformējumam izmantotais gropējums bija smalks, Kuldīgā – statenisks un diagonāli krustisks, bet Jelgavā – divslāņu gropējums. Ventspilī izmantoja gropētus pildīņus. Liepājā dzīvojamo ēku durvju vērtņu ornamentu joslās iecienīti bija pinuma elementi, Aizputē un Kuldīgā – izstieptas formas rombi.

Literatūra un avoti

1. Grosmane, E. (2008). *Jelgava: arhitektūras un mākslas virtuālā rekonstrukcija = Mitau: virtuelle Rekonstruktion der Architektur und Kunst*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts.
2. Jansons, G. (1982). *Kurzemes pilsētu senās koka ēkas*. Rīga: Zinātne.
3. Lancmanis, I. (1983). *Liepāja no baroka līdz klasicismam*. Rīga: Zinātne.
4. Siliņš, J. (1979). *Latvijas māksla 1800 - 1914*. I daļa. Stokholma: Daugava.
5. Ulme, A., Dreimanis, V. (2008). Durvju dizaina attīstības vēsture Latvijā. *Rīgas Tehniskās universitātes Zinātniskie raksti*: 9. sērija. Materiālzinātne. Rīga: RTU, 3. sējums, 20. – 28. lpp.
6. Zilgalvis, J. (1987). Durvju vērtņu dekoratīvās firmas Latvijas PSR mazpilsētās no 17. gadsimta otrās puses līdz 19. gadsimta sākumam. *Latvijas PSR arhitektūra un pilsētībūvniecība: Tradīcijas un meklējumi mūsdienu arhitektūras praksē*. Rīga: Zinātne, 129. – 148. lpp.
7. BCB – Baltijas Centrālās bibliotēkas arhīvs.
8. LB – Liepājas pilsētas Būvvaldes arhīvs.
9. SO – Silvijas Ozolas personiskais arhīvs.
10. VKPAI – Valsts kultūras pieminekļu inspekcijas dokumentācijas centra arhīvs.
11. VM – Ventspils muzeja arhīvs.